

САВРЕМЕНА ПРОУЧАВАЊА ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу

САВРЕМЕНА ПРОУЧАВАЊА ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ
Зборник радова са II научног скупа младих филолога Србије одржаног
6. марта 2010. године на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу

Година II / Књ. 1

Издавач

Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу

Уређивачки одбор

проф. др Милош Ковачевић
проф. др Радивоје Младеновић
проф. др Никола Рамић
проф. др Драган Бошковић
доц. др Маја Анђелковић
мр Часлав Николић
Јелена Петковић

Одговорни уредник

проф. др Милош Ковачевић

Рецензенти

проф. др Милош Ковачевић
др Стана Ристић, научни саветник
проф. др Радивоје Младеновић
проф. др Божинка Петронијевић
проф. др Јелена Јовановић
проф. др Јулијана Вучо
проф. др Тијана Ашић
проф. др Никола Рамић
проф. др Веран Станојевић
проф. др Анђелка Пејовић
проф. др. Савка Благојевић
доц. др Јована Димитријевић-Савић
доц. др Сања Ђуровић
доц. др. Надежда Силашки

Лектура и коректура

доц. др Сања Ђуровић
мр Владимир Поломац
Јелена Петковић

За издавача

проф. Слободан Штетић,
декан ФИЛУМ-а

Технички уредник

Ненад Захар

Штампа

Графостил, Крагујевац

Тираж

250 примерака

ISBN 978-86-85991-30-1

Зборник радова са II научног скупа младих филолога
Србије одржаног 6. марта 2010. године на
Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу

САВРЕМЕНА ПРОУЧАВАЊА ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

Година II / књ. 1

Крагујевац, 2011.

О ЗБОРНИКУ

У овоме двотомном зборнику штампани су резултати са II научног скупа младих филолога Србије *Савремена проучавања језика и књижевности*, одржаног 6. марта 2010. године на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу.

Из самог назива скупа види се да зборник доноси резултате из двеју тематско-научних области: из лингвистике и из књижевности. А језик и књижевност и јесу области што одражавају научно-наставну суштину филолошког дела Филолошко-уметничког факултета у Крагујевцу. Уз то то су научне области из којих се изводе докторске студије на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу. Због тога је скуп младих филолога нераскидиво повезан са докторским студијама, он је на својеврстан начин и пратилачки и интегрални део докторских студија. На њему, наиме, учествују сви докторанди са прве и друге године докторских студија језика и књижевности. Докторанди са докторских студија само су део, и то мањи, учесника овога скупа. На овоме, другом по реду скупу младих филолога, с рефератима је учествовало више од сто педесет младих филолога не само из Србије (мада их је са универзитета у Србији било највише) него и из Црне Горе и Босне и Херцеговине (и то и из Републике Српске и из Федерације БиХ).

Ти реферати овде се штампају у два тома, који одражавају дисциплинарну структуру скупа. први том доноси реферате са секције *Савремена проучавања језика*, а други са секције *Савремена проучавања књижевности*. Сви пријављени и поднесени реферати нису, међутим, нашли места у овим зборницима, него само они који су прошли научну рецензију угледних филолога. Сама та чињеница својеврсни је посредни показатељ научне вредности овде штампаних прилога. Ти прилози, наиме, сведоче о заиста завидном научном нивоу њихових аутора, међу којима има и оних којима су ово први објављени научни радови. Радови штампани у овом двотомном зборнику на одређен начин репрезентују актуелни тренутак савремене филологије из перспективе њених најмлађих научних посленика. Док овај зборник иде у штампу, већ су разаслани позиви за III скуп младих филолога, тако да овај скуп добија карактер традиционалног. А из вида не треба испустити ни чињеницу да је ово једини скуп ове врсте не само у Србији.

За реферате и у њима изнесене резултате заслужни су искључиво референти – учесници овога скупа. За организацију скупа најзаслужнији су млади филолози са ФИЛУМ-а, а за штампање овога зборника заслужан је пре свега ФИЛУМ, и сви заслужују захвалност, јер без њих овога двотомног зборника не би било.

*Крагујевац,
јануар 2011. године*

Уредништво

О ПРВОЈ КЊИЗИ ЗБОРНИКА

Прва књига зборника Савремена проучавањем језика и књижевности доноси укупно 60 лингвистичких радова, тематски разврстаних у пет целина: I Историјскојезичка проучавања; II Лексичко-семантичка проучавања; III Синтаксичка проучавања; IV Стилистичко-семантичка проучавања; V Примењено-лингвистичка проучавања.

Радови у овом зборнику сврстани су у пет целина, на основу критеријума тематске припадности одређеним областима проучавања језика. Но, без обзира на такву тематску поделу, у зборнику се, као и претходне две године уосталом, јасно издвајају две велике групе радова. Прву групу радова чине радови из области лингвистичке србистике, и то у првом реду радови који се баве питањима лексице савременог српског језика, затим актуелним питањима синтаксе, те питањима у вези са стилистичким аспектом проучавања српског језика, док један број радова доноси теме из области контрастирања језичких појава у српском језику и одабраном страном језику. Радова са темама из историје српског језика, по правилу, најмањи је број, али то ни у колико не умањује вредност радова у овој целини зборника. У другој групи, коју чини двадесет радова, налазе се радови који се најшире могу сврстати у област примењенолингвистичких проучавања, а који доносе теме у вези са теоријским и практичним аспектима изучавања страног језика, затим теме у вези са предавањем и подучавањем страног језика, те мали број радова са методичко-дидактичким темама.

Пишући текст за претходни зборник, истакли смо уверење да ће овај зборник са скупа младих филолога представљати не само почетак једне лепе лингвистичке традиције, већ и значајну књигу савремене српске лингвистике. Сада смо већ искрено сигурни у то да овај зборник са II научног скупа младих филолога Србије доноси радове који су квалитетни не само по одабиру питања, која се у њима разматрају, већ пре свега по начину и методама њихове обраде, те зрелим и научно утемељеним промишљањима језичких проблема.

*Крагујевац,
фебруар 2011. године*

Уредници

САДРЖАЈ

О Зборнику / 5

О првој књизи Зборника / 7

I ИСТОРИЈСКОЈЕЗИЧКА ПРОУЧАВАЊА

Марина Курешевић

Исказивање реченичне каузалности у Српској Александриди / 15

Биљана Самарџић

Дистрибуција полугласничког знака на материјалу књига Горажданске штампарије / 29

Ивана Давићков

О једном балканизму у говору села Смиловци, општина Димитровград (Облици чланске морфеме код именица и место акцента у чланованим облицима именица) / 39

II ЛЕКСИЧКО-СЕМАНТИЧКА ПРОУЧАВАЊА

Јованка Милошевић, Данијела Радоњић

О називима за обућу у савременом српском језику / 51

Драгана Настјановић

О денотативном варирању у деривационом гнезду појединих опсцених лексема / 61

Марија Милосављевић-Тодоровић, Марина Спасојевић

О колокацијским везама у фитонимији / 67

Ненад Ивановић

Индивидуална лексика у српском језику: творбено-семантичке одлике класе именица (на материјалу из Речника САНУ) / 79

Наташа Марковић

О најчешће коришћеним нормативним квалификаторима у Речнику српскохрватскога књижевног језика МС / 95

Милица Марјановић

Лексикографско представљање лексема које означавају натприродна бића у дескриптивним речницима српског језика / 101

Бојана Мојсиловић

О апелативизацији и епонимима у српском језику / 109

Ивана Маринковић

О неким лексичко-семантичким и синтаксичким карактеристикама језика саобраћајних приручника / 117

Maria Teresa Albano

Upotreba eponima u svakodnevnom govoru / 127

Вера Јовановић, Анеџа Тривић

Апелативи у разговорном језику млађе урбане популације / 135

Данијела Стјанић

Боје и човекова телесност и емоционални свет / 143

Маја Стокин

Дијалекатска лексика у бећарцима и шалајкама старог Новог Сада / 151

Наталија Живковић

Употреба лексема из енглеског језика у жаргонизмима у српском језику / 163

Јулијана Vuletić

Употреба anglicizama у nemaчком и srпском језику и stepен njihове adaptације / 169

Далиборка Балорда-Јанковић

Недоумице унутар терминологије страног поријекла
у часопису економске струке / 177

Dušan Stamenković

Cognitive Semantic Aspects of Animal Similes in English / 187

Александра Саламуровић

Утицај семантичко–лексичке идентификације актера у новинским текстовима
на стварање слике о Немачкој у српској штампи од 1990. до 2006. године / 197

III СИНТАКСИЧКА ПРОУЧАВАЊА

Миљана Барјамовић

Неки модели транспозиције врста речи у српском језику / 213

Милка Николић

Поредбено-начинске конструкције с везницима *као да* и *као*
ишито у књижевноуметничком функционалном стилу / 223

Јелена Пејковић

Акузативне конструкције са предлогом *кроз* у
функцији неконгруентног атрибута / 231

Rodika Ursulesku-Miličić

Perlativnost у rumunskom и srпском језику / 239

Branimir Stanković

Pridevski vid у srпском језику и pozicija prideva у nominalnoj
frazi у romanskim и germanskim језicima / 247

Јелена Михаиловић

Статички аспект просторних односа у француском и
српском језику – *Dans l'herbe* vs *на шрави* / 259

Наташа Појковић

О француским прилошким изразима уведеним предлозима
à и *de* и еквивалентима у српском језику / 271

Radmila Lazarević

Morfosintaksičke osobenosti imenica и glagola са značenjem
боје у italijanskom и srпском језику / 285

Вера Вујевић

Елиптичне именичке фразе у савременом енглеском језику / 293

Ташијана Ружин

Каузативни глаголи са општим значењем принуде
у енглеском и српском језику / 301

Марко Банковић

Српски глаголи са префиксом *за-* и њихови енглески еквиваленти / 317

Žana Gavrilović
Semantička obilježja vidske opozicije *neprogresivno*
/ *neperfekatsko* u okviru prošlosti / 325

Сања Маричић
О глаголима промене у шпанском језику / 333

IV СТИЛИСТИЧКО-СЕМАНТИЧКА ПРОУЧАВАЊА

Јелена Максимовић
Средства семиотичког и визуелног кода у новинској вести / 349

Славко Станојчић
Типични пример стварања језичког идентитета
(На језику наратора у Селенићевој прози) / 359

Соња Миловановић
Структурни типови и стилске одлике поетског исказа Новице Тадића / 367

Јелена Даниловић, Сандра Стефановић, Милица Милојевић
Прекључивање кодова у роману Горана Војновића *Čefurji raus!* / 379

Aleksandra Milčić-Radovanović
Problem „slobodnog“ prevođenja u prevodu romana *Na Drini ćuprija* Ive Andrića na engleski / 389

Ауга Шеховић
Жаргон у делу *Лициџација ветра* Весне Алексић / 397

Katalin Ozer
Pronominalne forme sa funkcijom oslovljavanja u nemačkom
i srpskom jeziku i promena modusa / 403

V ПРИМЕЊЕНОЛИНГВИСТИЧКА ПРОУЧАВАЊА

Alessandra Genovesi-Bogićević
„Petliću, Petliću ! Nemoj da izađeš ! *Lisica ti acchiappa !*“ Preključivanje kodova
i међујезички uticaj srpskog i italijanskog u govoru dvojezične dece / 417

Tijana Kukić
Italijanski kao међујезик kod srpskih govornika: sintaksičke,
pravopisne, leksičke i stilske greške / 431

Jelena Drljević
Učenje i usvajanje leksike. Specifičnosti leksike u
usvajanju produktivnih jezičkih veština / 441

Radmila Đaković, Tijana Dabić
Језичка анксиозност i strategije za uspešnu komunikaciju na stranom jeziku / 451

Valentina Tanjević-Milidrag, Raba Hodžić
Savremeni stavovi u vezi sa nastavom živih jezika: bilingvizam / 459

Ивана Ђирковић-Миладиновић
Ставови студената према комуникативној компетенцији
у настави енглеског језика / 467

Вojкан Стојичић
Стратегија примене заједничког европског референтног оквира
у настави језика на универзитетском нивоу / 479

Marta Dimitrijević
Usvajanje sistema članova pri učenju engleskog kao drugog jezika / 487

- Mirko Cvetković*
Fonologija drugog jezika / 495
- Gordana Bojičić*
Gramatika u nastavi stranih jezika – nekad i sad / 505
- Anka Rađenović*
Neki problemi u vezi sa sertifikacijom živih jezika / 513
- Mirjana Ćorković*
Učenje jezika kroz književnost: akademsko pisanje na rumunskom jeziku. Studija slučaja / 521
- Milan Milanović*
Computer-Assisted Language Learning and Testing: Teaching and Testing English Language / 533
- Милош Тасић*
Енглески језик и култура у међународној техничкој заједници / 545
- Ana Jovanović*
Nacionalni i jezički identitet/i na srpskohrvatskom govornom području nakon raspada Jugoslavije / 555
- Даница Јерошијевић*
Гринбергов модел стања и процеса у проучавању типологије језика / 563
- Ivana Milojević*
Primena jezičkog referentnog okvira u reformi nastave novogrčkog jezika kao drugog stranog jezika / 571
- Миланка Сјанкић*
Корелацијско – интегративни приступ у организовању припрема за извођење екскурзије у шестом разреду основне школе / 579
- Sandra Buljanović*
Metode i didaktički materijal korišćeni u nastavi mađarskog jezika na Katedri za mađarski jezik i književnost Filološkog fakulteta Univerziteta u Beogradu od osnivanja Katedre do danas / 585
- Bojana Radenković-Šošić*
Uloga nastavnika u upotrebi novih tehnika u nastavi stručnog jezika / 595
- Аутори / 605

О АПЕЛАТИВИЗАЦИЈИ И ЕПОНИМИМА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Предмет рада јесу лексеме настале потпуном апелативизацијом личних имена. У раду се анализира њихово семантичко устројство, као и тематска припадност. Говори се о термилошким решењима за ову појаву (епонимија, епоними), типологији епонима, као и начинима лексикографске обраде. Посебна пажња је усмерена на механизме настајања.

Кључне речи: епоним, апелатив¹, апелативизација, властита имена, лексичко-семантичке групе

Предмет овога рада јесте лексички материјал који се односи на лексеме настале потпуном апелативизацијом властитих имена. Лексички подсистем властитих имена проучава ономастика; он обухвата све ониме, дакле, имена људи, места, планина, река и сл. За овај подсистем је карактеристично да његове јединице имају способност номинације, али не и способност означавања (Драгићевић 2007: 23). Ипак, у неким случајевима, оними се семантички богате и прелазе у категорију заједничких именица. Овај процес се назива апелативизација, а речи које њом настају – епоними. Ваља напоменути да се термин *ейоним* није устадио у лингвистичкој литератури; дефиниције у лингвистичким приручницима се не односе на појаве у језику, већ појаве уопште: у Симеоновом *Енциклопедијском рјечнику лингвистичких назива* I постоји *ейоним* као одредница са више значења:

- епоним 1.** тако се звао бог или heroj или kakav čovjek po čijem imenu je nazvan neki grad, pleme или obitelj.
2. ličnost koja daje čemu svoje ime, po kojoj je što nazvano (neki period, pokret, teorija, zemlja, geografska или društvena jedinica).
3. ime koje se daje nekom periodu, znanstvenom otkriću.
4. danas – onaj po čijem se imenu naziva kakvo historijsko razdoblje, književni pravac или postupak u kojoj vještini.
5. prezime s osobitim značenjem (Симеон 1969: 317).

Иако ономастички систем није хомоген и његове јединице упућују на различите ентитете, у њему постоји термилошка уједначеност и сва имена садрже суфикс -оним (антропоним, ојконим, ороним, хидроним, топоним и сл.). Гледано из те перспективе и термин *ейоним* се уклапа у ову структуру. С друге стране, неки аутори (нпр. Клајн и Шипка у *Великом речнику страних речи и израза*) користе термин *ейонимизам*. Иако *изми* у себи садрже одређени језички елемент

1 Под апелативима се подразумевају заједничке именице, у најширем смислу. Ово наглашавамо јер у грађи имамо потврде и за градивне именице (*бордо, беџамел, гауда, горгонзола, гријер, камамбер, малага, порто, рокфор, ромагур*). Све их посматрамо као заједничке да бисмо истакли опозицију са властитим именицама.

који је својствен нечему, или је настао под утицајем нечега, или садрже неку језичку црту, сматрамо да је термин епоним боље решење због своје припадности ономастичком терминолошком систему.

Као извор грађе за ово истраживање употребљени су *Велики речник страних речи и израза* (К–Ш), *Речник српскохрватског књижевног језика Матице српске* (РМС), *Речник српскохрватског књижевног и народног језика САНУ* (РСАНУ), *Речник српског језика* (РСЈ). Ексерципирани су све речи које су настале од властитих имена.

Циљ овога рада јесте презентовање лексичко-семантичке анализе епонима, као и њихова подела на тематске групе. Из грађе су издвојени само епоними у ужем смислу (прости, неизведени епоними), лексеме код којих постоји потпуно поклапање са онимским парњаком (изузетак су само извесна фонетска одступања која су назначена у примерима у којима се јављају). Поред простих у грађи смо нашли потврде и за изведене и синтагматске епониме, који заједно са простим чине групу правих епонима. Изведени² епоними обухватају деривате епонима (*глембајевићина, јакобинац, јеремијада, миланче, неандершалац, пастеризација* итд.). У овој групи се посебно истичу називи раздобља и покрета: *дарвинизам, калвинизам, маринизам, марксизам, џетаркизам* и сл.³ Синтагматски епоними су најчешће двочлане терминолошке синтагме, у којима се као један члан препознаје властито име. Типичан пример за синтагматске епониме су медицински епоними⁴. У корпусу смо пронашли и неколико полусложеница које се састоје из епонима као првог дела и неког апелатива као другог дела полусложенице (*анђус-зоведо, банџам-кашегорија, ванкел-мошор, дизел-мошор, Девискуп, добош-шорша, дукс-мајица, жирарди-шешир, ошо-мошор, шула-сребро, сакер-шорша*).

Поред правих епонима, постоје и неправи и ситуациони. Неправи епоними се најчешће јављају у разговорном језику. Многе установе (школе, болнице, позоришта, библиотеке, цркве, спортски објекти), институције, награде добиле су назив по некој знаменитој личности те се у говору често може чути: *Идем у Светиош Саву* у значењу: *Идем у школу „Свети Сава“*. *Играју на Ђузете Меаци* = *Играју на стадиону „Ђузете Меаци“*. *Добила је два Ивића* = *Добила је две награде „Павле Ивић“*. Ове примере не треба мешати са метонимијским: *Читаам Андрића* у значењу: *Читаам књижу коју је написао Андрић, Андрићеву књижу* (иако се у разговорном стилу на исти начин често скраћују и синтагматски епоними: *добрио је Нобела; чула је да има алицхајмера*). Неправи епоними настају елидирањем именичких синтагми са атрибутивом као зависним чланом на атрибутив у слушајевима када је и скраћена информација довољна једном саговорнику да разуме другог. Будући да су ови примери последица редунданце у разговорном стилу, они нису укључени у истраживање. Такође, у истраживање нису укључена

2 Епоними у ужем смислу су именице; међу изведеним епонимима има и придева: *граконски, пријайски, соломонски, ширшејски*.

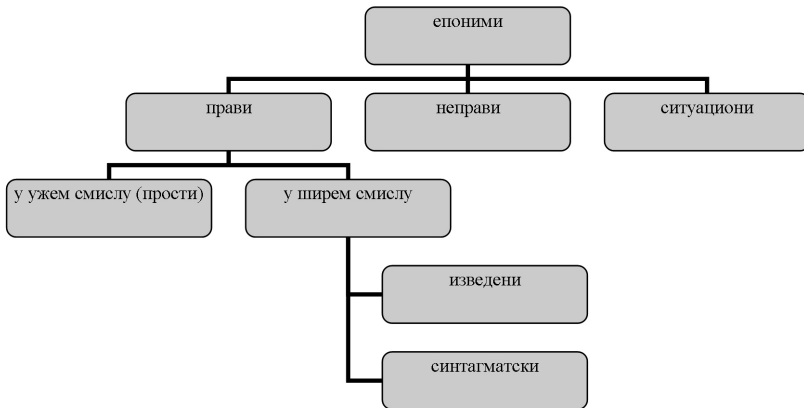
3 Детаљније о твореницама од властитих имена в. у Ристић 2009.

4 У вези са медицинским епонимима треба истаћи дефиницију коју наводи Милхаус 1995: 48. У свом раду о медицинским епонимима она истиче да су то речи или термини који се састоје од имена и специфичног медицинског термина (даунов синдром, алицхајмерова болест и сл.; у нашем корпусу *базедовљева болест*). Занимљиво је да су медицински епоними највише проучавана група епонима и да постоје опречна мишљења у вези с њима. Тако Брант 1998: 53 говори о томе да су медицински епоними семантички непрозирни и лексички празни. Ова тврдња је у вези са чињеницом да овај тип епонима задржава јасну везу са онимом.

ни имена аутомобила, јер за њих није било потврде у одабраном корпусу. Оно што је значајно за ову групу јесте ширење значења у две фазе, односно настајак двостепених епонима: *име : фабрика, фабрика : производ*. Ваља напоменути да су у језику могуће обе реализације: *Радим у „Ојелу“ („Форду“)*⁵. *Возим ојел(а) (форд(а))*. Лексичко-семантичке групе овог типа се налазе на граници правих и неправих епонима.

Као трећу врсту можемо издвојити ситуационе епониме. Они су последица скраћених поређења и настају у разговорном језику и жаргону. Епонимизација је важан сегмент у настанку жаргонизама који су део активног лексикона сваког појединца. У свакодневном говору се може чути да је неко *ајниџајн*, *рокфелер*, *колумбо*, *дамбо*; саговорници имају заједничко искуство⁶ које је потребно да би се разумели, али значењске везе нису довољно јаке да би се сви ситуационо настали епоними усталили у језику, због чега за њих нема потврда у нашем корпусу⁷. Овде можемо говорити о метафоричком значењу које се заснива на колективној експресији (исп. Драгићевић 2007: 198).

Предлог типологије епонима:

Ексерпцијом наведене грађе добијено је преко 250 лексема. Издваја се неколико онимских група. Највећи број епонима настао је од имена познатих личности, реалних, измишљених и митолошких. У овој групи се издваја више подгрупа, а за све је карактеристично да поседују специфичност која је широко позната и омогућује да оне временом постану заједничке именице (**Орфеј** 1. митол. грчки певач и свирач из Тракије, син музе Калиопе и бога Аполона; песмом очаравао људе, животиње, биљке, па и саме богове. **2.** фиг. певач пријатног, умилног гласа; **атлас** (по имену грчког митолошког дина Атласа који држи небески свод на плећима) **1.** збирка географских карата, слика, цртежа, марака и сл. у обли-

5 По Адаму Опелу и Хенрију Форду.

6 Можемо говорити и о колективној експресији

7 У вези са ситуационим епонимима споменућемо и групу епонима који у језику функционишу као симболи и на тај начин се дефинишу у речницима (нпр. **кир Јања** главна личност из истоимене Стеријине комедије, која је постала симбол тврдице; **Кирка** чаробница из старогрчке митологије, која је постала симбол заводнице; **Парнас** симбол песништва; **Пенелопа** одана жена, симбол брачне верности; **Титаник** симбол катастрофе, пројекта осуђеног на пропаст).

ку књиге: анатомски, ботанички, географски, природописни, филателистички. **2.** анат. први вратни пршљен, главоноша; **Јоб** и **Јов** богати библијски праведник који је побожно и стрпљиво подносио све невоље и искушења. **фиг.** особа која стрпљиво подноси све животне невоље; **рамбо** (према истоименом филмском јунаку) жарг. крупан, мишићав мушкарац склон насилном и често асоцијалном понашању); **донжуан** (фр. Don Juan) заводник жена, љубавник пустолов, авантурист (према легендарном заводнику жена Дон Жуану); **сендвич** (према енглеском племићу Џону Монтагјуу, ерлу од Сендвича, 1718-1792) кулин. две намазане кришке хлеба између којих се стављају разни састојци; **помпадур** (према маркизи де Помпадур) **1.** стил намештаја и женских хаљина; врста женске торбице. **2.** мањи цветни разнобојни мотиви на текстилу; **аксел** (по Акселу Паулсену, норвешком клизачу) врста скока у уметничком клизању: одраз напред, обрт за један или више кругова и доскок на другу ногу.

Највећа транспарентност⁸ је свакако код епонима из области науке и технике, где постоји јака и јасна веза са онимским парњаком, и када се лако препознаје пренос имена проналазача на сам проналазак, или, што је најчешћи пример, пренос имена истраживача на мерну јединицу: **рендген** нем. апарат за добивање ликова одн. снимака помоћу рендгенских зрака (назван по проналазачу, немачком физичару Rontgen-у), који се употребљава нарочито у медицини; **кири** физ. јединица за мерење радиоактивности (названа по научницима Пјеру и Марији Кири); **целзиј** и **целзијус** назив за јединицу на топломеру (по имену шведског физичара и астронома који га је изумео); **колт** (према Самјуелу Колту, 1814-1862, проналазачу) врста револвера на бубањ, омиљеног на Дивљем западу.

Следећа група по бројности обухвата епониме настале од имена неког географског појма (покрајине, града, реке, планине и сл.). Веза између имениоца и именованог у концептуалном простору заснива се на блискости, и из тога следи да су ови епоними настали метонимијом. Они могу указати на место одакле потиче оно што се именује, или пак место које се индиректно или арбитрарно⁹ везује за нови појам, нпр.: храну, пиће, одећу, обућу, биљке, животиње и сл. (**јоркшир** пасмина, врста свиње беле длаке, одгајена у енглеској грофовији Јоркшир); **јура** (по планини Јури на граници између Француске и Швајцарске) геол. раздобље у развоју Земљине коре, друго по реду у мезозојској ери; **дум-дум** (према месту Думдум крај Калкуте, где је прво израђиван) вој. пушчани метак посебно обрађеног врха, који се при удару распрсне и изазива тешке повреде); **бикини** (према острву Бикини у Тихом океану) женски купаћи костим од два дела; **малага** врста винове лозе; грожђе те лозе; дезертно, ароматично вино од тог грожђа (названо по шпанском граду Малаги); **хавана** (према кубанском граду Хавани) врста финих цигара од дуванских листова са острва Кубе; **талир** старински сребрни новац у разним европским земљама (назван према имену чешког града у коме је први пут кован, у XVI ст.); **ебола** (по реци Ебола у Екватору).

8 Нешто другачији став има Путанец у Предговору Лексику презимена Социјалистичке Републике Хрватске. Он тврди да се препознаје разлика између оних и епонима (Путанец не користи ове термине већ идионим и коиноним) који од њега настаје: „Što se tiče psihomehanike permutacije idionima u koinonim, mora se uzeti da engram dotičnog idionima ostaje i dalje u svijesti i da uza nj nastaje novi engram na bazi fenomen → pojam koji stvara svoj engram. To je očito iz primjera Inženjer Slavoljub Penkala ovog je tjedna proizveo 1000 komada penkala. Tu supostoji u svijesti engram Penkala paralelno s engramom Penkala“ (Путанец 1976: VII).

9 Према Мршић 2000.

ријалној Африци) мед. **1.** опасна заразна болест, врста хеморагијске грознице. **2.** вирус који изазива ту болест.

За већину епонима насталих од имена народа карактеристично је да настају као последица семантичког пуњења ових речи. Тај семантички садржај чине особине које карактеришу народ, а које им приписује друштвена средина: **вандал** фиг. човек склон дивљачком уништавању, нарочито културних вредности (према германском племену Вандалима); **Чивут и Чивутин 1. а.** име којим су Турци називали Јевреје. **б.** погрдно име за Јевреје. **2.** тврдица, шкртица; **апаш** (од имена индијанског племена Апача¹⁰) припадник градског олоша, пропалица, разбојник. Овде треба напоменути да смо забележили и случајеве арбитрарне епонимизације, те су имена берберских племена **зуав** и **мерино** у ствари називи за војника француске колонијалне пешадије и расу оваца пореклом из Шпаније, а **силур** је (према келтском племену Силури) најстарији период у развоју Земље.

Као последњу групу издвојићемо фабричка имена, имена робних марки и заштићена имена. Она се користе уместо имена конкретног производа, дакле механизмом метонимије хиперонимни појам замењује хипонимни и шири се на сличне или исте производе других произвођача: **ханзапласт** (фабричко име производа) самолепљиви фластер мањег формата с додатком газе која прекрива рану; **целофан** (фабричко име производа) танак, прозиран, непромочив целулозни лист (служи за паковање хране и у штампарској индустрији); **тетрапак** (фабричко име производа) амбалажа у облику тетраедра или квадрата од нарочито препарираног папира који служи за паковање течности (млека, сокова и др.); **долби** (заштићено име) електроакустички уређај за смањење нивоа шума при репродукцији тонског записа¹¹; **биоскоп** (Bioscope, име једне компаније за производњу и дистрибуцију филмова почетком XX века) **1.** место, дворана где се приказују филмови, кинематограф. **2.** апарат за приказивање филмова.

О лексичко-семантичким групама можемо говорити и у обрнутом правцу. Стога ћемо табеларно приказати које се све лексичко-семантичке групе епонима формирају од ониха:

	имена					
	људи	геогр. појмови	фабрика, производ	митологија	народ	књижевност и филм
људи	+			+	+	+
животиње	+	+		+	+	+
биљке	+	+		+		
прехранбени производи	+	+	+	+		
класификационе јединице	+	+		+	+	
одевни и украсни предмети	+	+	+		+	+
оружје	+	+	+			
новац	+	+				

10 С фонетском модификацијом.

11 У Епонимском лексикону Дубравка Мршића уз одредницу *долби* стоји да је име добио по америчком инжењеру и сниматељу звука Долбију, те можемо говорити о двостепеном епониму.

предмети	+	+	+	+		
појмови	+	+		+		+
игра, плес, спорт	+	+	+			
превозна средства	+	+	+			
музика и инструменти	+					
организације	+					
врста слова	+					
болести	+	+			+	
минерали	+	+				

Што се лексикографске обраде тиче ваља напоменути да не постоји уједначеност у дефинисању ових лексема. Постоји неколико типова дефинисања:

1. након одреднице се у загради даје објашњење о пореклу речи: **хенри** (према америчком физичару Џозефу Хенрију) физ. јединица за индуковану електричну струју (ознака Н) (из К–Ш).

2. раздвајају се значења особе и епонима под 1. и 2: **Шерпа**: 1. припадник народа који живи на јужној страни Маунт Евереста, тибетанског порекла. 2. **шерпа**: водич или носач у планинарским експедицијама на Хималаје (из К–Ш).

3. епонимно значење се даје као фигуративно: **Голијат**: 1. према библијском предању велик и снажан Филистејац кога је у двобоју победио Давид (Прва књига Самуилова, гл. 17). 2. (голијат) фиг. крупан, снажан човек, горостас, див. (из К–Ш).

4. информација о пореклу се даје након дефиниције: **ксантипа**: зла, свадљива, горопадна жена (према Ксантипи, жени грчког филозофа Сократа) (из РСАНУ).

5. оним и епоним се дају као две одреднице: **Сага**: старонордијска богиња прича и историје, Одинова миљеница; отуда **сага**: 1. херојска прозна приповетка староскандинавске литературе о подвизима богова, древним породицама, прим краљевима. 2. бајка, гатка, кажа, мит. 3. дутачка легендарна прича о јуначким делима; прозни еп (из К–Ш).

Треба нагласити и то да су епоними најчешће интернационалног карактера¹². Ипак, у грађи смо пронашли примере и за домаће епониме (*бранковић*, *југович*, *обилић*). Њих има много више, поготово у жаргону, те на основу ових неколико примера не можемо много закључити о мотивисаности њиховог настанка, али свакако можемо претпоставити да је косовски мит једно од централних полазишта домаће епонимизације¹³.

Колико су чврсто повезани епоними и њихови онимски парњаци показало је претраживање Асоцијативног речника српског језика (АР). Наиме, у њему смо нашли потврде само за епониме домаћег порекла и за епониме настале од имена

12 Говорећи о апелативизацији у словачком језику Емил Пиха истиче да један језик усваја већ апелативизоване речи из неког страног језика (Пиха 1988: 98). То значи да се процес апелативизације дешава у језику даваоцу и да језик прималац преузима семантички измењену реч.

13 Епонимизација је процес који није лингвистички. Наиме, он се тиче пре свега социологије и филозофије. Најчешће се доводи у везу са значајем и угледом неке личности. „U nekim znanostima eponimizacija je normalan proces znanstvenoga priznanja. Tako se u prirodnim i medicinskim znanostima eponimiziraju osobe povezane s nekim otkrićem ili izumom koji je snažno utjecao na napredak znanosti“ Равлић 2006, 1152.

народа. Тако епоним **Циганин** дефинисан у К–Ш под **1. б.** као онај који се често сели; скитница, лушалица, бескућник, номад у АР бележи ово значење тек као 36. и 37. (лушалица, лушање). **Обилић** је дефинисан у РСАНУ под **2. а.** фиг. херој, јунак (према презимену Милоша Обилића, јунака из наших народних песама, који је, по народном предању, у боју на Косову убио цара Мурајуша), док је у АР потврђена асоцијација јунак на 1. и херој на 6. месту. **Бранковић**: је у РСАНУ дефинисан под **2. фиг.** издајница, невера (по презимену властелина Вука Бранковића који је, према народној традицији, издао цара Лазара на Косову), док у АР има значења: издаја, издајник, издајница на 3., 5. и 9., месту. Ово нам показује да је код обилића и бранковића померено, епонимско значење у првом плану, за разлику од циганина, код којег је епонимско значење периферно.

У вези с правописним правилима можемо истаћи да се правописне препоруке заснивају више на обичајној него на формулисаној норми. „Начелно се може препоручити да се мало слово пише ако је властито име добило друго (опште) значење, а велико ако је властито име, не губећи свој карактер, само примењено у именовању општег појма (као присвојна одредба или као симбол)“ (Правопис: 60). Мршић 2000 истиче да епоними пролазе кроз низ фаза — морфофонетску, категоријску и графичку, која укључује и писање малим почетним словом. Уколико се епоним често употребљава, он пролази и кроз више фаза; дакле, уколико епоними нису у свакодневној употреби, обично се пишу великим словом (Мршић 2000: 15).

Закључак. Процес апелативизације личних имена не представља новину у језику. Њиме се добијају не само нове речи, већ и нова значења и то најчешће лексичком метонимијом, односно метафором у рејим случајевима. Лексичко-семантичком анализом ових речи утврдили смо да су имена људи најпродуктивнија за апелативизацију, као и да су апелативи који се односе на човека највише заступљени у корпусу (в. табелу).

Литература

- АР: *Асоцијативни речник српског језика*, Београд, Службени лист, 2005.
- Брант 1998: Brunt, Richard, *Medical eponyms revisited*, English Today 54, Vol. 14, No. 2, Cambridge University Press
- Ви 2006: Wee, Lionel, *Proper names and the theory of metaphor*, Journal of Linguistics 42, 355–371, Cambridge University Press.
- Гарфилд 1983: Garfield, Eugene, *What's in a name: the eponymic route to immortality*, Current Contents, Social and Behavioral Sciences, 15 (47), 5–16.
- Гортан-Премк 1997: Гортан-Премк, Даринка, *Полисемија и организација лексичког система у српском језику*, Београд, Институт за српски језик САНУ.
- Драгићевић 2007: Драгићевић, Рајна, *Лексикологија српског језика*, Београд, Завод за уџбенике.
- Зника 2003: Marija i Maja Znika, *Vlastito ime i brojivost*, Folia onomastica croatica 12-13, 573–578.
- К–Ш: Клајн, Иван и Шипка, Милан, *Велики речник страних речи и израза*, Прометеј, Нови Сад, 2006.
- Милхаус 1995: Muhlhaus, Susanne, *Describing medical eponyms*, English Today 42, Vol. 11, No. 2, 48–53, Cambridge University Press.
- Мршић 2000: Mršić, Dubravko, *Eponimski leksikon*, Matica hrvatska, Zagreb.

- Пиха 1988: Pícha, Emil, *O apelativizácii v slovenčine*, Kultúra slova, ročník 22, číslo 4, 97–102, VEDA.
- Правопис: *Правопис срџског језика*, Нови Сад, Матица српска, 1993.
- Путанец 1976: Putanec, Valentin, *Esej o jezičnom znaku i onomastici te o antroponimiji u Hrvatskoj*, у: *Leksik prezimena Socijalističke Republike Hrvatske*, V–XIV, Zagreb, Matica hrvatska.
- Равлић 2006: Ravlić, Slaven, *Eponimizacija u društvenim znanostima: Merton i sociologija eponimizacije*, Druš. Istraž. Zagreb god. 15/2006, br. 6 (86), str. 1151–1176.
- Ристић 2009: Ристић, Стана, *Творба нових речи од власџиџиџих именица*, Славистика 13, 307–315, Београд, Славистичко друштво Србије.
- РМС: *Речник срџскохрватџског књижевног језика, I–VI*, Матица српска – Матица хрватска, Нови Сад – Загреб, 1967–1976.
- РСАНУ: *Речник срџскохрватџског књижевног и народног језика*, САНУ, Београд, 1959 –.
- РСЈ: *Речник срџског језика*, Матица српска, Нови Сад, 2007.
- Симеон 1976: Simeon, Rikard, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva I*, Zagreb, Matica hrvatska.
- Фернандез-Кано и Фернандез-Гереро 2003: Fernández-Cano, Antonio и Fernández-Guerreiro, Inés M, *Eponyms for research evaluation: Spanish cases from the educational field*, Research Evaluation, volume 12, number 3, 197–203, Beech Tree Publishing.
- Шипка 2006: Šipka, Danko, *Osnovi leksikologije i srodnih disciplina*, Matica srpska, Novi Sad.

ON THE APPELLATIVISATION AND EPONYMS IN SERBIAN LANGUAGE

Summary

A personal name is a linguistic unit without any meaning, but there are some exceptions. This paper is about eponyms – words formed by appellativisation of personal names. It analyses semantic system as well as semantic fields with attention brought to metaphores and metonymy.

Bojana Mojsilović